

Тијана С. Весић Павловић¹
Универзитет у Београду
Машински факултет

ПРИДЕВИ УПОТРЕБЉЕНИ УЗ ЛЕКСЕМЕ ПУТЕВА И СТАЗА У ОСНОВНОМ И МЕТАФОРИЧКОМ ЗНАЧЕЊУ

Предмет рада јесу придеви којима се описују именице *пућ* и *стаза*, у два случаја: онда када се оне користе у свом основном значењу у домену кретања у простору и онда када се употребљавају у метафорички мотивисаним значењима. Циљ је истраживања да се упореде категорије придева употребљених уз сваку именицу у ова два значења, да се утврде сличности и разлике између именица *пућ* и *стаза* према наведеним категоријама придева и да се резултати истраживања упореде са налазима добијеним у сличним истраживањима на материјалу енглеског језика. Резултати показују да је број категорија придева, као и број различитих придева у категорији знатно већи када су придеви употребљени уз именице у основном, него у метафоричком значењу. Када се придев употреби са именицом у метафоричком значењу, доминанти су придеви којима се описује колико је кретање по метафоричкој стази/пућу лако или тешко, као и придеви који потичу из циљног домена, што је у складу са претходним налазима у енглеском језику.

Кључне речи: пут, стаза, придеви, основно значење, метафоричко значење, српски језик

1. УВОД

Простор и кретање у простору представљају основне и универзалне елементе људског искуства. Имајући у виду примарност кретања у људском животу, лексика којом се означавају његови елементи била је предмет великог броја истраживања у различитим језицима. Постоје многи елементи искуства кретања у простору који се означавају различитим врстама речи. На пример, врста речи којима се типично изражава само кретање јесу глаголи (Piper 2001), док усмереност и путању кретања означавају просторни предлози. У фокусу ранијих истраживања углавном су били глаголи кретања (нпр. Filipović 2007; Stamenković 2017; Vujović 2019; Žic Fuchs 1991) и просторни предлози (нпр. Antonić 2006, 2007; Tyler, Evans 2003), али не налазимо велики број студија које се баве именицама које означавају простор по коме се путник креће.

У српском језику основне лексеме које означавају простор по коме се кретање одвија и који покретни ентитет прелази јесу именице *пућ* и *стаза*. Ранија истраживања (Vesić Pavlović 2015) показала су да ове

¹ tvesic@mas.bg.ac.rs

лексема испољавају висок степен метафорички мотивисане полисемије. Међутим, у низу истраживања ауторке М. Јохансон Фалк на материјалу енглеског језика (Johansson Falck 2010, 2012, 2013; Johansson Falck, Gibbs 2012) показано је да код именица *road*, *path* и *way*, које су еквиваленте српским лексемама *пућ* и *стаза*, постоје разлике у категоријама придева и глагола које се користе са овим именицама у основном и у проширеним значењима како међу различитим именицама тако и код једне исте именице у различитим значењима. Овакви резултати наводе на закључак да се метафоричка употреба именица *path* и *road* заснива на замишљању тога како се човек осећа приликом кретања по стази, односно, путу (Johansson Falck 2012). То значи да се сличности и разлике између онога што подразумевамо под стазом и путем у стварном животу одражавају на начин на који се описују метафоричке стазе и путеви и на типове активности које се обављају на метафоричким путевима и стазама или близу њих (Johansson Falck 2012).

Предмет овог рада јесу придеви који се употребљавају у описивању именица *пућ* и *стаза* у српском језику, и то у два случаја: онда када се оне користе у основном значењу, тј. у домену простора и кретања, и онда када се употребљавају у метафорички мотивисаним значењима. Релевантност постављеног предмета истраживања лежи у томе да нема ранијих сличних истраживања на материјалу српског језика, а може се очекивати да и у српском језику постоје извесне сличности и разлике у употреби придева уз именице које означавају простор по коме се кретање одвија. Резултати се делимично могу и упоредити са онима из енглеског језика.

Рад је организован на следећи начин. У другом одељку, укратко се осврћемо на ранија истраживања лексике простора и кретања, пре свега, из угла теоријског правца когнитивне лингвистике и детаљније описујемо истраживања М. Јохансон Фалк са сличном тематиком. У трећем делу представљена је методологија по којој је истраживање спроведено, док се у четвртном делу дају резултати анализе. Завршни део садржи закључна разматрања.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Као и искуство са кретањем у простору, лексика простора и кретања јесте универзална, примарна у људском искуству, а развој човековог појмовног система, почев од раног узраста, у знатној је мери изведен из опажања просторног искуства (нпр. Bowerman 1996; Mandler 2004). Структура људског искуства обликује се „обрасцима чулне интеракције и моторичке активности” које називамо сликовним схемама (Johnson 1987: XIV). Једна од њих јесте и схема путање која садржи различите елементе искуства с кретањем у простору. Путања се може једноставно дефинисати као низ тачака које повезују почетну тачку или извориште кретања са завршном тачком или одредиштем кретања (Johnson 1987). Поред основних елемената, почетне и крајње тачке и међутачака,

у оквиру схеме путање постоје још неки елементи, најпре путник, тј. покретни ентитет, смер кретања ентитета, брзина кретања, препреке на путу, могућност коришћења превозног средства, други покретни ентитети итд. (Lakoff, Johnson 1999: 33).

Мноштво претходних когнитивнолингвистичких² студија потврдило је да разноврсни аспекти кретања у простору пружају основу за концептуализацију различитих елемента апстрактног искуства и то у различитим језицима (нпр. Özçalışkan 2003; Radden 1996; Rasulić 2006; Vesić Pavlović 2015, 2016). Појмовне метафоре које мотивишу проширење значења лексема изворног домена кретања могу се подвести под сложени метафорички систем МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА (Lakoff 1993; Lakoff, Johnson 1999). У оквиру овог система, помоћу елемената изворног домена ПРОСТОРА попут места, самог кретања, одредишта кретања или препрека на путу структурирају се различити аспекти апстрактног искуства као што су стање, промена, узрок, радња и сл. У овом раду усмеравамо се на лексеме *йуш* и *сшаза* којима се у српском језику означава простор којим се ентитет креће и чије је проширење значења мотивисано метафором НАЧИН НА КОЈИ СЕ РАДЊА ВРШИ ИЛИ СРЕДСТВО ЗА ЊУ ЈЕСТЕ ПУТАЊА КА ОДРЕДИШТУ, подметафором МЕТАФОРЕ СТРУКТУРЕ ДОГАЂАЈА (Vesić Pavlović 2015).

Као што смо раније поменули, истраживања М. Јохансон Фалк (Johansson Falck 2010, 2012, 2013; Johansson Falck, Gibbs 2012) указују на то да постоје разлике у употреби енглеских лексема *road*, *path* и *way* у основном и метафорички мотивисаним значењима. Оне се испољавају у модификаторима (придевима, синтагмама) и глаголима употребљеним са овим именицама. На узорку од по 1000 случајно одабраних примера из репрезентативног корпуса енглеског језика за именице *path* и *road*, ова је ауторка анализирала придевске атрибуте и именичке синтагме као пост-модификаторе употребљене уз ове именице. Показало се да, иако иста појмовна метафора мотивише проширење значења лексема *path* и *road*, придеви и именичке синтагме који се при томе користе нису исте нити међусобно заменљиве (Johansson Falck 2013). Разлике се појављују и у глаголима који се употребљавају са именицама *path* и *road* како у основном тако и у метафорички мотивисаним значењима (Johansson Falck 2010).

Резултати добијени анализом примера из корпуса енглеског језика о разликама у неметафоричким и метафоричким употребама горенаведених лексема потврђени су и у експерименталним студијама на испитаницима, изворним говорницима енглеског језика. У једној од ових студија (Johansson Falck 2012), од говорника енглеског језика затражено је да замисле да се налазе на стази (енг. *path*) или путу (енг. *road*) и да процене колико различити понуђени глаголи кретања одговарају активностима које се обично изводе на стази или путу. Испитаници су оценили да се кретање путем типично одвија без прекида и да је ефикасније

2 Више о општем когнитивнолингвистичком појмовном оквиру може се пронаћи у студијама на српском језику Д. Кликовац (2004, 2008) и К. Расулић и Д. Кликовац (Rasulić, Klikovac 2014).

него кретање стазом, па су стога уз именицу *road* ређе користили глаголе стајања или заустављања (Johansson Falck 2012). У другом истраживању показало се да испитаници сматрају да су стазе у енглеском језику теже за путовање и више вијугају, да се на њима више застаје и да се по њима чешће крећемо пешке него по путевима (Johansson Falck, Gibbs 2012: 257). С друге стране, испитаници тврде да су путеви правији од стаза, шири и поплочани, и да се њима чешће возимо него што је то случај са стазама (Johansson Falck, Gibbs 2012: 257). Аутори закључују да разлике у лексемама које се користе за ближе одређење ових лексема проистичу из различите перцепције прототипичних активности које се обављају на стази (*path*), односно, на путу (*road*).

На основу раније спроведених истраживања у енглеском језику постоје назнаке да се истраживањем придева који се користе са именицама *пуш* и *стаза* у српском језику могу стећи увиди у то да ли постоје неке карактеристичне особине путева и стаза у српском језику које се рефлектују кроз употребљене категорије придева, а које се онда могу додатно проверити будућим експерименталним истраживањима на говорницима српског језика.

У овом раду стога постављамо следеће циљеве у анализи придева који се употребљавају уз именице *пуш* и *стаза* у српском језику:

- (1) поређење категорија придева употребљених уз именице *пуш* и *стаза* у основном и метафоричком значењу,
- (2) утврђивање сличности и разлика између именица *пуш* и *стаза* према наведеним категоријама придева,
- (3) поређење резултата овог истраживања са налазима добијеним за енглески језик у сличним ранијим истраживањима³.

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

На основу методологије коришћене у претходно описаном истраживању (Johansson Falck 2013), осмишљена је и методологија примењена у овом раду, као и начин прикупљања примера. Грађа на којој је извршена анализа формирана је на следећи начин. Најпре је за обе лексеме (*стаза* и *пуш*) методом случајног одабира издвојено по 1000 примера (реченица у којима су се ове лексеме јавиле) из коришћеног репрезентативног електронског корпуса српског језика (*Корпус савременог српског језика Математичког факултета у Београду 2013 [ЕКСЈ]*). С обзиром на то да је требало водити рачуна о свим морфолошким облицима именица, број од 1000 случајно одабраних примера равномерно је распоређен на 6 облика именице *стаза* (по 167 примера за облике *стаза*, *стазе*, *стази*, *стазу*, *стазом*, *стазама*), што је дало укупно 1002 примера, односно, на 8 облика именица *пуш* (по 125 примера за облике *пуш*, *пуша*, *пушу*,

3 Поређење је, ипак, условно, и односи се само на део истраживања М. Јохансон Фалк у коме се бави придевима употребљеним уз именице *path* и *road* у енглеском језику.

пушем, *пушеви*, *пушева*, *пушевима*, *пушеве*). Анализа је стога извршена на укупно 2002 прикупљена примера, односно, реченица, у којима су у ЕКСЈ употребљене именице *стаза* и *пуш*.

Затим су из два подузорка (1002 примера за именицу *стаза*, 1000 примера за именицу *пуш*) издвојене оне реченице у којима је уз именице *стаза* и *пуш* употребљен придев. Имајући у виду да се ово истраживање усмерава на придеве, нису узимане у обзир синтагме као модификатори нити именице у служби придева. У анализираној грађи од укупно 2002 реченице, уз именицу *стаза* придев је употребљен у 482 реченице, а уз именицу *пуш* у укупно 467 реченица.

У овим подкуповима реченица у којима су именице *пуш* и *стаза* употребљене са придевом затим су направљене по две групе реченица за сваку од именица – група у којој су именице *стаза*, односно, *пуш* употребљене у основном значењу и група у којој су *стаза*, односно, *пуш* употребљене у метафоричким значењима. Приликом разврставања ослонили смо се на МИП процедуру (Pragglejazz 2007) и дефиниције именица дате у *Речнику српскохрватског књижевног језика* (РМС). Основна значења лексеме *стаза* наведена у РМС јесу следећа „1.а. узак пешачки пут, путељак, путања”, „1.б. пут подешен за спортске вежбе и такмичења” и „1.в. zamiшљена линија којом се крећу небеска тела, путања, орбита”. Осим ових значења, лексемом *стаза* означава се „2.а. правац, смер у којем се нешто развија, мења”, „2.б. животни пут, оно што се пролази, у животу” и „3. раздељак у коси”. Наводе се и изрази у којима се употребљава лексема *стаза*, као што су *ићи по клизавој стази*, *ићи угаженом (ушабаном, ушайканом, ушрвеном) стазом*, *козја стаза*.

У РМС се наводи велики број значења у којима се употребљава именица *пуш*. Овде ћемо навести само главна. У основном значењу, лексема *пуш* користи се да значи „1.а. дуги и уски део земље у облику траке који служи за ходање и уопште кретање, цеста” и „1.б. простор по коме се или кроз које се врши кретање, саобраћај, промет”. Затим се наводи да ова именица означава „2.а. место, земљиште којим треба проћи, пролаз”, а на ово значење надовезује се фигуративно значење „2.б. приступ до чега, могућност да се дође, продре до чега”. Такође означава и „4. анатомски орган у облику канала којим се врши каква физиолошка функција”. Наводе се и значења смера одређене активности и начина да се нешто постигне, тока, фазе или етапе развоја и живота или трајања. Постоји и велики број израза у којима ова именица проширује основно значење (нпр. *бићи на добром (правом) пушу*, *крчићи*, *прокрчићи*, *(у)шайкаћи пуш*, *ићи својим пушем*).

Када су разврстане све реченице из анализиране грађе у којима су именице употребљене у основном и метафорички мотивисаном значењу, у следећем кораку издвојени су придеви који су се јавили са именицама *пуш* и *стаза* у оба ова случаја. Придеви су затим за сваку именицу појединачно сврстани у формиране категорије, након чега је урађена анализа према постављеним циљевима рада. Спроведена анализа примарно је

квалитативне природе, иако се повремено, ради илустровања заступљености придева у појединим категоријама, осврћемо на апсолутне бројеве.

С обзиром на то да се у раду усмеравамо на разврставање придева употребљених уз именице *јуш* и *стаза* у категорије придева, користећи грађу формирану на гореописан начин, најподеснији начин представљања примера у раду био је да издвојимо саме придеве и даље их сврставамо у категорије, као што је то урађено у оригиналном истраживању М. Јохансон Фалк (Johansson Falck 2013). Стога ће у делу у коме се приказују резултати истраживања бити приказан одабран део придева илустративних за сваку категорију, без навођења читавих реченица у којима су се ови придеви јавили.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

4.1. Анализа придева који се појављују са именицом *стаза*

Најпре ћемо се осврнути на резултате анализе придева који су употребљени уз именицу *стаза* у коришћеној грађи. Као што смо раније напоменули, од 1002 преузета примера, укупно је било 482 у којима је уз ову именицу стајао придев. Од тога било је 386 реченица у којима је именица *стаза* била употребљена у основном значењу (на пример, *бициклистичка стаза*, *камена стаза*, *кривудава стаза*) и 94 реченице у којима је употребљена у метафоричком значењу (нпр. *шрновиша стаза греха*, *животиња стаза*). Укупно је пронађен 161 различит придев у опису именице *стаза* у основном значењу и 31 различит придев у метафоричком значењу. У 23 примера, уз именицу *стаза* јавило се два или више придева (нпр. *уском зараслом стазом*; *лепа*, *камена*, *степенаста стаза*), а такође су забележени и облици компаратива или суперлатива.

У анализи смо се ослонили на категорије које је у свом раду користио М. Јохансон Фалк, донекле их модификујући, будући да смо посматрали само придеве, а не и именице као постмодификаторе. Придеви употребљени уз именицу *стаза* сврстани су у пет категорија: врста стазе, намена/функција стазе, особине због којих кретање стазом може да буде теже, особине због којих кретање стазом може да буде лакше и категорија „друго”. У Табели 1 приказани су илустративни примери придева који су пронађени уз именицу *стаза* у основном и метафоричким значењима⁴, сврстани у коришћене категорије.

Квантитативно гледано, придеви који се налазе у категорији врсте стазе највише су пута употребљени уз именицу *стаза* у основном значењу, а за њима следе придеви из категорије намене/функције стазе. Највећи број различитих придева употребљен је у групи придева који одређују врсту стазе, на основу разних критеријума, као што су подручје кроз које стаза пролази (нпр. *шумска*, *башићенска*, *брдска*), материјал од

4 Имајући у виду ограничења простора, не наводимо све придеве регистроване уз именице *јуш* и *стаза*, већ само по неколико примера који треба да покажу врсте придева који су се јавили по категоријама.

кога је начињена (нпр. *шљунковиџа, бетонска, пешчана*), позиција у простору (нпр. *главна, попречна, десна*), облик (нпр. *кружна, кривудава, вијугава*) и дужина (нпр. *дуга, крајка, циновска*). Придеви који описују врсту стазе према величини и боји заступљени су са малим бројем различитих придева. Друга велика категорија јесте она којој припадају придеви којима се означава намена стазе (нпр. *пешачка, бициклистичка, планинарска*), нарочито у области спорта и спортских такмичења (нпр. *скијашка, маратонска, спусташка*). У трећој категорији налазе су придеви којима се означавају особине због којих кретање стазом може да буде теже, као што су *уска, стрма, зарасла, клизава, мрачна*, а у четвртој они придеви којима се одређују особине због којих кретање стазом може да буде лакше (нпр. *уређена, добра, ушабана, пропрђена*). У категорији „друго” налазе се различити придеви, попут оних којима се спецификује физички изглед стазе (*леја, ашрактивна*) или придеви који на одређени начин издвајају ту стазу од осталих, попут *једина, друга, многе* (као и код Јохансон Фалк [Johansson Falck 2013]).

Табела 1: Категорије придева употребљених са именицом *сшаза*

Категорија	Придеви	
	Основно значење	Метафоричко значење
врста стазе	шумска, планинска, баштенска, брдска, ливадска; шљунковита, камена, поплочана, асфалтирана, бетонска, травната, песковита; главна, попречна, десна, оближња, паралелна; кружна, кривудава, праволинијска, вијугава; дуга, кратка, мала (143) ⁵	дуга, кратка, далека (36)
намена/ функција стазе	пешачка, бицикличка, атлетска, скијашка, маратонска, тркачка, шетачка, такмичарска, прилазна, олимпијска, планинарска, полумаратонска, спусташка (119)	/
особине због којих кретање стазом може да буде теже	уска/узана, стрма, зарасла, блатњава, клизава, мокра, запуштена, завејана, мрачна, неугажена, завојита (68)	трновита, неиспитана, уска (7)
особине због којих кретање стазом може да буде лакше	нова, широка, утабана, обележена, осветљена, обновљена, пропрђена, утрта, одлична (46)	утабана, стара, утапкана, утрта, позната (24)

5 У заградама је дат укупан број случајева у којима су се јавили придеви из појединачне категорије.

друго	лепа, друга, једина, атрактивна, хладовита, иста, красна, привремена, тајна, украшена, цела (31)	некадашња, скромна, властита, друга <i>Придеви који потичу из циљног домена:</i> животна, мамина, стваралачка, интелектуална, победничка, шампионска, европске, дејтонска, транзициона, тржишна (27)
-------	--	--

У групи придева који су употребљени уз именицу *стаза* у метафорички мотивисаним значењима, приметно је да се јавља мањи број различитих придева, као и да су сврстани у мањи број различитих категорија. Овим се потврђује налаз добијен у случају енглеске именице *path* (Johansson Falck 2013), где се показало да су модификатори неметафоричких стаза разноврснији, спадају у више категорија и укључују већи број модификатора по категоријама него модификатори метафоричких стаза.

У категорији врсте стаза налазе се придеви који су употребљени највећи број пута уз именицу *стаза* у метафоричким значењима; у овом случају, то су само придеви који се односе на дужину или даљину. У метафоричким употребама именице *стаза* они се јављају као део устаљених израза *на дуге/дуже стазе*, *на крајке стазе*, *на далеке стазе* којима се концептуализује извођење активности у дужем или краћем временском периоду. Такође, у релативно великом броју примера јавили су се придеви којима се описују особине због који кретање стазом може да буде лакше (*ушабана*, *познаша*, *стаара* [у значењу позната]), при чему се у овим категоријама убедљиво најчешће јавља придев *ушабана* (нпр. „Већина Американаца до запослења стиже *ушабаним* стазама” [ЕКСЈ]). Придеви из ове категорије више су се јављали у анализираном корпусу него придеви који се могу сврстати у категорије особина због којих кретање стазом може да буде теже (нпр. *тврновиша*, *неисцишана*).

Велики број придева који су се јавили уз именицу стаза у метафоричком значењу сврстан је у категорију „друго”. То је класа разноврсних придева попут *некадашња*, *друга*, *скромна* или придеви који потичу из циљних домена. Потоњи термин предложила је Јохансон Фалк (Johansson Falck 2013: 226), јер се у њеном истраживању показало да „метафорички” путеви могу да се опишу модификаторима који долазе из самог циљног домена, нпр. *electoral road*. Ради се о различитим циљним доменима као што су живот и са њим повезана каријера (*животиња*, *мамина*, *стваралачка*, *интелектуална*, *истраживачка стаза*, нпр. „деца која сама газе *животињом стазом*” [ЕКСЈ]), спорт (*победничка*, *шампионска стаза*, нпр. „поново на *шампионској стази*” [ЕКСЈ]) или процеси повезани са доменима државе, друштва и политике (*евројска*, *транзициона стаза*, нпр. „спремност земље да надаље корача *евројским стазама*” [ЕКСЈ]).

Када упоредимо саме придеве који су се јавили у описивању именице *стаза* у основном значењу и у метафоричким значењима, постоји веома мало преклапања. Заједнички су придеви којима се означава дужина (*дуга*, *крајка*), придев *уска*, сврстан у категорију особина због којих кретање по стази може да буде теже, и придеви *ушабана* и *ушрпа*, који се налазе у категорији особина због којих кретање по стази може да буде лакше.

4.2. Анализа придева који се јојављују са именицом *уш*

Од 1000 издвојених и анализираних примера за именицу *уш*, укупно је било 467 у којима је уз ову именицу стајао придев. Од тога, било је 355 оних у којима је именица *уш* употребљена у основном значењу (нпр. *кружни уш*, *завејани ушеви*, *сеоски ушеви*) и 112 реченица где је употребљена у метафоричком значењу (нпр. *на правом ушу*, *шрновиш* *ушеви разочарања*). У корпусу је пронађено 144 различита придева употребљених уз именицу *уш* у основном значењу и 59 различитих придева када је именица употребљена у метафоричком значењу. У 12 реченица јавило се два или више придева уз именицу *уш* (нпр. *унушрашњи пловни ушеви*), а у неким случајевима придеви су били употребљени у компаративу или суперлативу.

Као и у случају именице *стаза*, придеви употребљени уз именицу пут сврстани су у пет категорија: врста пута, функције/намена пута, особине због којих би пут могао да буде тежак за кретање, особине због који би пут могао да буде лак за кретање и категорија „друго”. У Табели 2 приказани су илустративни примери придева употребљених уз именицу *уш* у основном и метафоричким значењима, сврстаних у пет направљених категорија.

У категорији врсте пута налазе се придеви који одређују пут на основу подручја кроз које пролази (нпр. *водени*, *хрвајски*, *смедеревски*) и материјала од кога је начињен (нпр. *асфалтни*, *земљани*, *макадамски*), као и позиције у простору (нпр. *леви*, *доњи*), дужине (*дуг*, *крајак*) и облика (нпр. *кривудава*, *кружни*). Највећи број придева употребљен уз именицу *уш* у основном значењу сврстан је у категорију функције/намене пута. У овој категорији наилазимо на придеве попут *магистрални*, *поморски*, *међународни*, *каравански*, *вински* пут, а издвајају се и специфични придеви *дисајни* и *мокрајни* у значењу у коме лексема *уш* означава анатомски орган којим се обавља нека физиолошка функција. Међу најчешће наведеним придевима којима се означавају особине због којих кретање по путу може да буде теже јесу *лош*, *узак*, *заобилазни*, *штрм*, *завејани*, *блашњави*, *џомбовиш*, а међу онима којима се спецификују особине због којих кретање по путу може да буде лакше су, на пример, *нов*, *добар*, *модерни*, *проходни*. У категорији „друго” налазе се придеви који означавају разноврсне карактеристике пута попут *исти*, *други*, *прашњави*, *фреквенциан* итд.

Табела 2: Придеви употребљени са именицом *писти*

Категорија	Придеви	
	Основно значење	Метафоричко значење
врста пута	водени, копнени, шумски, градски, сеоски, немачки, обреновачки; асфалтни, земљани, макадамски; дуг/ачак, кратак; леви, доњи, попречни; кривудава, вијугава, кружни (70)	обилазни, дуг, главни (6)
функција/намена пута	регионални, магистрални, пловни, локални, главни, прилазни, државни, вински, хуманитарни, каравански, кријумчарски; дисајни, мокраћни (155)	/
особине због којих би пут могао да буде тежак за кретање	лош, узак/н, заобилазни, стрм, завејан, блатњав, џомбовит, излокан, изрован, тежак, непроходан, нераван, раскаљан, разрован, смрзнут, закрчен, ужасан (49)	трновит, криви, наопаки, непредвидив, страشان, тегобни, тежак, тмуран, зао, неистражен, нејасан, непознат, деструктивни (16)
особине због којих би пут могао да буде лак за кретање	нов, добар, модерни, прав, проходан, раван, сув, слободан, трасирани, широк (34)	нов, прави, добар, трасирани, утабани, празан, сигуран, широк (27)
друго	исти, други, стари, прашњави, важан, једини, лажни, леп, фреквентан, неубичајени, обичан, офарбани, празан, први, пуст, сви, усамљени (48)	други, различити, чудан, једини, основни, тајни <i>Придеви који пошичу из циљног домена:</i> животни, развојни, уметнички, европски, демократски, легални, победоносни, божји, господњи (75)

Код придева употребљених уз именицу *писти* у метафоричким значењима нема придева који би били сврстани у категорију намене/функције пута, а мали је и број оних који би се сврстали у категорију врсте пута (нпр. *обилазни*, *дуг*, *главни*). Нешто значајнији број примера јавио се у групи придева којима се означавају особине због којих кретање путем може да буде теже, као што су *трновити*, *тегобни*, *криви* (нпр. „За постизање врхунских резултата и пуне афирмације једног дечкића као спортисте, и као човека пре свега, путеви су *трновити*” [ЕКС]), као и у категорији придева којима се означавају особине због којих кретање путем може да буде лакше (*прави*, *сигуран*, *трасирани*, *утабани*, нпр. „Србија је на *правом писти* ка Европској унији” [ЕКС]; „*нов писти* јачања међународне сарадње/ изласка из приватности” [ЕКС]).

Највећи број придева који се налазе уз именицу *писти* у метафоричком значењу сврстан је у категорију „друго” где се налазе придеви који

су општији и могу се употребити у више циљних домена (нпр. „*основни пушеви* изласка из кризе” [ЕКСЈ]), као и они који потичу из специфичних апстрактних домена као што су живот (*животињи, развојни пуш*, нпр. „*каријере родитеља* јесу одредиле *животиње пушеве* деце” [ЕКСЈ]), ДРЖАВА, ДРУШТВО и ПОЛИТИКА (*евројски, демократски пуш*, нпр. „*да брзо формира владу посвећену евројском пушу* Србије” [ЕКСЈ]), РЕЛИГИЈА (*божји, господњи пушеви*).

Постоји мали број придева који је употребљен уз именицу *пуш* и у основном и у метафоричком значењу – у категорији врсте пута, то је придев *дуг*; затим придеви *прави, добар* и *широк* који означавају особине због којих кретање по путу може да буде лакше, као и придеви *једини* и *први* из категорије „друго”.

4.3. Поређење добијених резултата за именице пут и стаза

Када упоредимо саме придеве који се јављају у различитим категоријама при опису именице *пуш* и именице *стаза*, можемо уочити да постоје они који су се у анализираној грађи јавили у опису оба ова ентитета. У случајевима када су ове именице употребљене у основном значењу, у категорији врсте стазе/пута то су *дуг* и *крашак*, општи придеви којима се означава дужина, и придев *шумски* којим се означава подручје кроз које стаза/пут пролази, затим придеви којима се означава материјал од кога су стаза/пут сачињени: *камениш*, *земљани* и *асфалтни*, позиција у простору – *појречни*, као и величина – придеви *велики* и *мали*. У категорији намене и функције стазе/пута јавио се један заједнички придев, *прилазни*. Већи број придева заједничких за пут и стазу налази се у категорији особина због којих могу да буду тежи за кретање, као што су *узак, стрм, блашњави, мокар, шежак*, а у категорији особина које би их могле учинити лакшим за кретање то су *нов, широк, раван, добар* и *сув*. У категорији „друго”, уз обе именице у анализираном скупу примера јавили су се придеви *исти*, *други* и *многи*. И пут и стаза метафорички могу да буду *шрновиши*, док овај придев ни уз једну именицу није употребљен у основном значењу.

Када погледамо придеве унутар категорија када су именице употребљене у основном значењу, у категорији врсте према подручју кроз које пут/стаза пролазе, код стазе се придевима означавају мање целине кроз које стаза пролази (нпр. *башта, ливада, шума, брдо*), док су код пута то веће целине, као што су *вода, копно или државе и градови* (нпр. *француски, обреновачки*). Придеви који одређују облик чешће су се јављали уз именицу *стаза* (нпр. она може бити *кружна, кривудава, вијугава, рачваста, степенаста*). Такође, јавио се већи број различитих придева у категорији материјала од којих је стаза сачињена, што указује на то да стаза може бити од већег распона материјала него пут, на пример, *снег, дрво, шљунак, камен, песак, бетон, трава, земља*; у највећем броју случајева пут је описан као *асфалтни* или *асфалтирани*.

У категорији функције/намене пута, осим придева *регионални*, *магистрални* и сл. којима се означавају типови пута у складу са званичном класификацијом, јављају се и придеви којима се описује шта се путем превози, попут *вински*, *дувански*, *енергетски*. У истој категорији, код стазе, најчешће су коришћени придеви којима се описује шта се на њој ради – тако стаза може бити *бициклистичка*, *маратонска*, *спусташка* итд. У категорији придева којима се описује зашто пут или стаза могу бити тешки за кретање, конфигурација стазе се најчешће појављује као оно што на њој отежава кретање (*завојита*, *сврма*, *узана*), док је пут често описан као *излокан*, *изрован*, *оштрећен* или *разваљен*, што указује на чињеницу да пут мора да се редовно одржава као већа просторна целина намењена за ефикасно и брзо кретање. Атмосферске прилике такође могу бити оно што отежава кретање на оба ентитета (*завејани*, *блајњави љуш*; *клизава*, *блајњави стаза*).

Код придева употребљених у метафоричким значењима уз обе именице нису најбројнији придеви у прве две категорије (осим израза *на крајке/дуге стазе*), већ је важно описати да ли су метафоричка стаза или пут, као начин извођења радње, тешки или лаки за кретање, или прецизирати шта начин извођења радње у циљном домену подразумева, што се описује придевима који потичу из циљних домена. Ово је у складу са налазима у енглеском језику за придеве употребљене уз именице *path* и *road* (Johansson Falck 2013: 219, 225).

5. ЗАКЉУЧАК

У раду смо се бавили придевима употребљеним уз именице *љуш* и *стаза* са циљем поређења њихове употребе у случајевима када се именице користе у основном и метафоричким значењима, као и оквирног поређења са резултатима ранијих истраживања сличног типа на материјалу енглеског језика. Анализа је спроведена на почетној грађи од укупно 2002 реченице, случајно одабране из ЕКСЈ, у којима се јављају лексеме *љуш* и *стаза*. Из овог скупа затим су издвојене оне реченице у којима су ове лексеме употребљене са придевом (било је 482 реченице у којима се уз именицу *стаза* јавио придев и 467 реченица у којима је уз именицу *љуш* употребљен придев) и придеви су даље разврставани у категорије.

Резултати анализе показали су да се употребљени придеви могу сврстати у пет категорија, и то врста стазе/пута, намена/функција стазе/пута, особине због којих кретање по стази/путу може да буде теже, особине због којих кретање по стази/путу може да буде лакше и категорија „друго”. При употреби у основним значењима, показало се да су уз обе именице употребљени придеви који припадају свим формулисаним категоријама, а јавља се и шири спектар придева по категоријама. Код придева употребљених уз именице *љуш* и *стаза* у метафоричким значењима то није случај, већ је важно колико је лако или тешко кретати се метафоричким стазом или путем, што се у циљном домену односи на то колико је лако или тешко извести одређену активност. Постоји

неколико придева који су се у анализираном скупу примера јавили са одговарајућом именицом и у основном и у метафоричком значењу – код именице *сШаза* то су придеви којима се означава дужина, као и придеви *уска*, *уШабана* и *уиШрШа* који се односе на особине због којих стаза може бити тежа, односно, лакша за кретање. Код именице *йуиШ* јавио се придев *дуШ*, као и придеви који означавају особине због којих кретање по путу може да буде лакше (*йрави*, *добар* и *широк*) и придеви који издвајају пут у односу на остале путеве као што су *једини* и *йрви*.

На основу добијених резултата можемо донекле тврдити да се разлике у особинама стаза и путева у стварном свету одржавају и на придеве који се уз њих употребљавају у српском језику. Као и у енглеском језику, путеви су обично део великих система који се састоје од путева различите величине, као и путева који воде до других путева (Johansson Falck 2013: 225), па су доминантни придеви који се односе на класификације пута у саобраћају, док су стазе мање целине која могу бити направљене од различитих материјала, могу да се користе у спортовима и сл. Највећи број придева који је употребљен уз обе именице у основном значењу налази се у категоријама особина због којих стаза или пут могу да буду лаки или тешки за кретање; једини придев који им је заједнички када се употребе у метафоричком значењу такође припада категорији особина због којих пут и стаза могу да буду тешки за кретање.

Овако постављено истраживање, урађено на примерима преузетих из репрезентативног корпуса за српски језик, мора се допунити, па би будућа истраживања могла би да се одвијају у више праваца. По угледу на истраживања М. Јохансон Фалк, требало би пре свега проучавати врсте глагола који се употребљавају са именицама *йуиШ* и *сШаза* у основном и метафоричким значењима како би се резултати овог истраживања допунили и проширили. Добијене би налазе затим требало додатно потврдити истраживањем на испитаницима, изворним говорницима српског језика, који би одговарали на питања које би придеве а које глаголе од понуђених употребили уз именицу *йуиШ*, а које уз именицу *сШаза*. На овај начин бисмо стекли потпунији увид у то у којој мери се разлике између пута и стазе као просторних ентитета и лексема које их означавају у српском језику одражавају на употребу придева и глагола уз ове именице у различитим типовима значења.

Листа референци

- Antonić 2006: I. Antoniћ, Predlog „od” u standardnom srpskom jeziku, Beograd: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 35(1), Beograd, 129–144.
- Antonić 2007: I. Antoniћ, Sintaksa i semantika predloga do, Novi Sad: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 50(1–2), Novi Sad, 31–43.
- Bauerman 1996: M. Bowerman, The origins of children’s spatial semantic categories: Cognitive vs. linguistic determinants, in: J. J. Gumperz & S.C. Levinson (eds.), *Rethinking linguistic relativity*, Cambridge: Cambridge University Press, 145–176.

- Džonson 1987: M. Johnson, *The Body in the Mind: the Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Filipović 2007: L. Filipović, *Talking About Motion. A Crosslinguistic Investigation of Lexicalization Patterns*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Johanson Falk 2010: M. Johansson Falck, Are metaphorical paths and roads ever paved?: Corpus analysis of real and imagined journeys. Amsterdam: *Review of Cognitive Linguistics*, 8(1), Amsterdam, 93–122.
- Johanson Falk 2012: M. Johansson Falck, From perception of spatial artefacts to metaphorical meaning, in: L. Filipović and K. Jaszczolt (eds.), *Space and Time in Languages and Cultures. Language, Culture and Cognition*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 329–350.
- Johanson Falk 2013: M. Johansson Falck, Narrow paths, difficult roads, and long ways: Travel through space and metaphorical meaning, in: C. Paradis, J. Hudson & U. Magnusson (eds.), *The construal of spatial meaning: Windows into conceptual space (Vol. 7)*, Oxford: OUP Oxford, 214–235.
- Johanson Falk, Gibbs 2012: M. Johansson Falck & R. W. Gibbs, Embodied motivations for metaphorical meanings. Berlin: *Cognitive Linguistics*, 23 (2), Berlin, 251–272.
- Klikovac 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Klikovac 2008: D. Klikovac, Šta je to metafora?, Beograd: *Književnost i jezik*, 55(1–2), 57–76.
- Lejkof 1993: G. Lakoff, The contemporary theory of metaphor, in: A. Ortony (ed.), *Metaphor and Thought. 2nd edition*, New York: Cambridge University Press, 202–251.
- Lejkof, Džonson 1999: G. Lakoff & M. Johnson, *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- Mandler 2004: J. M. Mandler, *The foundations of mind: The origins of conceptual thought*, New York: Oxford University Press.
- Ozčalışkan 2003: S. Özçalışkan, Metaphorical motion in crosslinguistic perspective: A comparison of English and Turkish, London: *Metaphor and Symbol*, 18(3), London, 189–228.
- Piper 2001: P. Piper, *Jezik i prostor. Drugo izdanje*, Beograd: XX vek.
- Pregldžez 2007: Pragglejazz, MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse, London: *Metaphor and Symbol*, 22(1), London, 1–39.
- Raden 1996: G. Raden, Motion metaphorized: The case of coming and going, in: E.H. Casad (ed.), *Cognitive Linguistics in the Redwoods: The Expansion of a New Paradigm in Linguistics*, Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 423–458.
- Rasulić 2006: K. Rasulić, Tako blizu, a tako daleko: O metaforičkoj konceptualizaciji zasnovanoj na pojmovima blizu i daleko, u: P. Piper (red.), *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika*, Beograd: SANU, 231–260.
- Rasulić, Klikovac 2014: K. Rasulić, D. Klikovac, *Jezik i saznanje: Hrestomatija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet.
- Stamenković 2017: D. Stamenković, *Jezik i kretanje: kognitivnosemantički ogledi*, Niš: Filozofski fakultet.
- Tajler, Evans 2003: A. Tyler and V. Evans, *The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, embodied meaning and cognition*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Vesić Pavlović 2015: T. Vesić Pavlović, *Metaforička preslikavanja slikovne sheme PUTANJE u engleskom i srpskom jeziku*, neobjavljena doktorska disertacija, Beograd: Filološki fakultet.
- Vesić Pavlović 2016: T. Vesić Pavlović, Konceptualizacija stanja pomoću elemenata sheme PUTANJE u engleskom i srpskom jeziku. Novi Sad: *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 59(2), Novi Sad, 151–163.
- Vesić Pavlović 2018: T. Vesić Pavlović, The entailments of moving through space in meaning extension of departure and arrival verbs in English and Serbian – a corpus-based investigation, in: V. Lopičić and B. Mišić Ilić (eds.), *Jezik, književnost, prostor*, Niš: Filozofski fakultet, 549–560.
- Vujović 2019: D. Vujović, *Glagoli ljudskog kretanja u savremenom srpskom jeziku – semantika i derivacija*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Žic-Fuchs 1991: M. Žic-Fuchs, *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*, Zagreb: Biblioteka SOL.

Извори

- ЕКСЈ: *Корпус савременог српског језика Математичког факултета Универзитета у Београду 2013* (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>)
- Речник српскохрватског књижевног језика, Матица српска, 1–6, Нови Сад 1967–1976.

Tijana S. Vesić Pavlović ON THE ADJECTIVES USED WITH THE LEXEMES PUT AND STAZA IN THEIR PRIMARY AND METAPHORICAL MEANINGS

Summary

The paper focuses on the adjectives used in describing the Serbian nouns *put* and *staza*, in two cases: when they are used in their primary meaning to denote the elements of motion through space and when they are used in their extended meanings. The aim is to compare the categories of adjectives used with each noun in their primary and extended meaning and to determine the similarities and differences between the nouns *put* and *staza* with respect to the obtained adjective categories. Additionally, we compare the findings of the present research to the findings of previous similar studies conducted in the English language which served as an inspiration for the current study (Johansson Falck 2013). The results indicate that the number of adjective categories, as well as the number of different adjectives used within the category, is significantly higher when adjectives are used with nouns in the primary than in the metaphorical meaning. When an adjective is used with a noun in a metaphorical sense, dominant adjectives are those describing how easy or how difficult it is to thread the path or a road; further, there is a vast number of adjectives that originate from the target domains, which is consistent with the findings in English pertaining to the nouns *road* and *path*.

Keywords: lexemes *put*, *staza*, primary meaning, metaphorical meaning, Serbian language

Примљен: 16. априла 2022. године
Прихваћен: 10. новембар 2022. године